

виходять процеси детермінації, самовизначення особою власних ціннісних орієнтирів на основі безпосередньої інтеграції культурних цінностей, що набувають характеру етичного та естетичного виміру індивідуального та соціального буття. Саме такий тип детермінації поведінки людини, на думку М. Романенка, найбільше відповідає динамічним параметрам того соціокультурного проекту, який зараз реалізується в Україні в результаті синтезу модернізаційних та національно-державних процесів [5, с. 67].

Виходячи з цього, естетичне навчання та виховання посідає гідне місце у змісті освіти педагогічних кадрів, оскільки процес естетичного виховання здійснюється найбільш ефективно саме у процесі навчання, коли людина систематизовано засвоює основні теоретичні положення естетичної теорії, коли здійснюється формування правильного сприйняття краси у навколишньому середовищі, у суспільстві, житті, у самих людях, у природі, мистецтві, формування здатності розуміти, цінувати, берегти, співчувати і створювати цю красу, у здатності активно творити, діяти «за законами краси» [3, с. 42]. Іншими словами, в процесі підготовки педагогічних кадрів має здійснюватися гармонійне єднання естетичної свідомості та естетичної діяльності майбутніх фахівців, що відбиває рівень їх причетності до естетичного досвіду людства та самоусвідомлення в системі духовних ціннісних орієнтацій, здійснюється формування естетичних смаків.

Список використаних джерел

1. Залуцький О. Гуманістичні засади в сучасному освітньо-виховному процесі / О. Залуцький // Рідна школа. – 2008. – №1–2 (937–938). – С.69–71.
2. Калашник Н. Г. Историко-педагогична генеза формування естетичних смаків учнівської молоді у процесі навчально-виховної діяльності: автореф. дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.01. / Калашник Н. Г. – К., 2004. – 36 с.
3. Мануйлов С. М. Естетична культура у вищих юридичних навчальних закладах / Мануйлов С. М. // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія. Психологія. – Харків: ХУПС, 2008. – №2 (31). – С.39–45.
4. Новейший философский словарь. – 2-е изд. – Минск: Книжный дом, 2001. – 1280 с.; Образование, общество, культура: монография / [под общ. ред. В. Ф. Сухиной]. – Х.: Изд-во «НУА», 2006. – 252 с.
5. Романенко М. І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу: монографія / Романенко М. І. – Дніпропетровськ: Видавництво «Промінь», 1998. – 131 с.; Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / Стельмахович М. Г. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.

References

1. Zaluc'kyj O. Gumanistychni zasady v suchasnomu osvithno-vyhovnomu procesi / O. Zaluc'kyj // Ridna shkola. – 2008. – №1–2 (937–938). – С.69–71.
2. Kalashnyk N. G. Istoryko-pedagogichna genеза formuvannja estetychnyh smakiv uchniv's'koj molodi u procesi navchal'no-vyhovnoi' dijal'nosti: avtoref. dys. ... doktora ped. nauk: spec. 13.00.01. / Kalashnyk N. G. – K., 2004. – 36 s.
3. Manujlov Je. M. Estetychna kul'tura u vyshhyh jurydychnyh navchal'nyh zakladah / Manujlov Je. M. // Naukovy zapysky Harkivs'kogo universytetu Povitryjnyh Syl. Social'na filozofija. Psyhologija. – Harkiv: HUPS, 2008. – №2 (31). – С.39–45.
4. Novejšij filosofskij slovar'. – 2-e izd. – Minsk: Knizhnyj dom, 2001. – 1280 s.; Obrazovanie, obshhestvo, kul'tura: monografija / [pod obshh. red. V. F. Suhinoj]. – H.: Izd-vo «NUA», 2006. – 252 s.
5. Romanenko M. I. Osvita jak ob'jekt social'no-filosofs'kogo analizu: monografija / Romanenko M. I. – Dnipropetrovs'k: Vydavnytstvo «Promin'», 1998. – 131 s.; Stel'mahovyh M. G. Ukraïns'ka narodna pedagogika / Stel'mahovyh M. G. – K.: IZMN, 1997. – 232 s.

Polyanskaya K. V., PhD, professor, National Pedagogical University. Dragomanov (Kyiv, Ukraine), bvp51@ukr.net

Aesthetic education as an element of the spiritual wealth of the individual

This article defines the objective and describes the process of aesthetic education for student youth. It is concluded that in the process of teacher training should be a harmonious unity of aesthetic consciousness and aesthetic of future specialists, reflecting their level of involvement in the aesthetic experience and consciousness of mankind in the system of spiritual values, made the formation of aesthetic tastes.

Keywords: aesthetic education, folk pedagogy, student youth, individual.

Полянская К. В., кандидат философских наук, кандидат философских наук, преподаватель, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Киев, Украина), bvp51@ukr.net

Эстетическое образование как элемент духовного богатства индивида

Определены задания, описан процесс эстетического образования студенческой молодежи. Сделан вывод, что в процессе подготовки педагогических кадров должна осуществляться гармоничное единение эстетического сознания и эстетической деятельности будущих специалистов, отражает уровень их причастности к эстетическому опыту человечества и самосознания в системе духовных ценностных ориентаций, осуществляется формирование эстетических вкусов.

Ключевые слова: эстетическое образование, народная педагогика, студенческая молодежь, индивид.

* * *

УДК 37.013

Сагуйченко В. В.,
кандидат філософських наук, доцент, докторант
кафедри філософії, Харківський національний
педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
(Україна, Харків), valentina.sag@ukr.net

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ: СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ РИЗИКИ

Розглянуто проблеми диференціації освіти у нашому суспільстві, що знаходиться у кризовому стані. Ці проблеми все частіше стають предметом дослідження різнопланових фахівців: педагогів, психологів, соціологів, економістів, фахівців з державного управління, істориків освіти та культури. Адже освіті теж притаманні кризові явища. У цій складній ситуації філософія освіти спроможна організувати діалог між всіма учасниками навчально-виховного процесу, що зацікавлені у виході із кризового становища, враховуючи соціокультурні контексти сучасної освіти. У першу чергу є необхідність зупинитися на соціальних, культурних та гендерних ризиках, що притаманні нашій освіті при проведенні диференціації шкільної освіти. За цих умов філософія освіти намається обґрунтувати методологію педагогічного проектування для успішної диференціації школи. Про важливість врахування філософської рефлексії у диференціації школи свідчить необхідність наукового обґрунтування корінних змін диференціації, а не тимчасових заходів, адже сьогоднішня система освіти проходить непростий період диференціації шкільної освіти, де не завжди поєднані наука, бажання, можливості, примуси та нормативно-правові аспекти впровадження інноваційних проектів без врахування, насправді, першочергових запитів учнів.

Ключові слова: філософія освіти, криза, ризик, соціум, культура, школа, диференціація.

Освіті, як і суспільству, що знаходиться у кризовому стані, теж притаманні кризові явища, обумовлені певними ризиками. Ці ризики розглядаються у соціокультурних контекстах, а саме, у першу чергу, через вплив суспільства, його національної культури. Тому є доцільність зупинитися на тому як враховуються ці ризики для ефективної диференціації вітчизняної школи з врахуванням сучасних наукових досліджень, інноваційних проектів, нормативно-правового підґрунтя.

Людина, дитина – всі ми продукти суспільства. Тому можна погодитися з тим, що у зміст поняття «суспільство» відомі дослідники вкладали і таке важливе значення, зрозумів, що суспільство – перша основа правильного виховання, яке розвиває громадянські властивості людини

значно ширше і глибше ніж індивідуальні. Дослідники підкреслюють, що суспільне середовище є духовним повітрям, без якого, як і без звичайного повітря, людина існувати не може [3]. І якщо для нашого часу звичним словом стає криза, що характеризує всі явища нашого суспільства, то і освіта теж знаходиться у кризовому стані. Про це вперше повідомив Ф. Кумбс, зробивши системний аналіз цього явища з 60-х років минулого століття [4]. І вихід деякі дослідники бачать через кардинальні зміни, у першу чергу змінюючи парадигму освітньої діяльності [8].

Мета. Дослідити як здійснити справжню диференціацію вітчизняної школи на користь інтересів кожного звичайного учня без примусу державного апарату, амбіцій батьків, свавілля шкільної адміністрації на користь керівництву.

Все більше дослідників підкреслюють важливість диференціації навчання учнів через ресурс профільної школи. Узагальнюючи шляхи створення профільної освіти, президент АПН України Кремінь В. Г., на VI Українсько-польському форумі «Освіта для сучасності» (2015) підкреслив, що реальне профільне навчання у середній загальноосвітній школі можна здійснювати лише в однопрофільних чи багатопрофільних ліцеях, які маємо створити у всіх містах України. Тоді кожен випускник основної школи зможе самостійно обирати місце свого подальшого навчання, а отже й профіль. При цьому ми маємо приймати до уваги, що освіта долає межі навчальних закладів і постає у якості відкритого глобального середовища, де головною цінністю є унікальна індивідуальність. Поряд з цим не виключається її здатність до співпраці у межах відкритого полікультурного простору, коли в умовах взаємного спілкування відбувається сприйняття або відчуження іншої культури. Сьогодні культура є предметною галуззю цілої серії наук, а саме: культурології, філософії культури, етнографії, культурної антропології, соціології, психології, історії, лінгвокультурології.

Вводячи до обороту поняття індустрії культури, дослідники підкреслюють значне посилення ролі культури і творчості у сучасному суспільстві, акцентуючи на культурі політики, авторських правах, впливу відомих особистостей у залежності від політичного та економічного контексту [10]. Важливо враховувати їх вплив і на освітню діяльність. Тому сьогодні здатність або нездатність людини жити у полікультурному середовищі є ключовою компетентністю сучасності. На учня у будь-якій школі впливають і різні фактори полікультурності, а саме: культура навчально-виховного закладу, міська чи сільська культура, культура дорослих, у першу чергу, – батьків, дитяча субкультура. Все це впливає на формування свого власного соціального досвіду. Важливо досягти сприйняття: освіта не повинна просто транслятувати культуру, а тим паче бути ворожнечою та репресивною по відношенню до кожної особистості учнів, вчителів, батьків. Це суттєво змінить зміст, цілі та цінності освіти.

Відомі українські науковці та експерти провели у 2014 році круглий стіл з питань реформування науки і техніки в Україні, де вони відзначили, що прийняття рішень з питань організації та розвитку освіти супроводжуються проблемами соціокультурного контексту із соціальними та культурними ризиками. Ігнорування цього контексту, що характеризується специфічним змістом у різних регіонах країни (найяскравіше співставлення місто – селище),

приводить до формального характеру або відторгається практиками від освіти на місцях [1].

Підходи до цієї складної проблеми є різні. Необхідно підкреслити, що досягнення науки і техніки у глобалізованому світі дали можливість швидкому просуванню інформаційних технологій. Що дає підстави до високих вимог в сучасній освіті, зокрема до її мотиваційної частини, самомотивації і безпосередньо удосконаленню системи освіти, на чому акцентує Томас Фридман [9]. Дослідник згадує концепцію продуктивного навчання американського філософа Д. Дьюї і підкреслює важливість критичного мислення. Цікаве практичне втілення ідеї за цією концепцією «Місто як школа» реалізовано Бретом Шлезингером (засновник цього руху, директор Національної академії альтернативної освіти у США).

Наша орієнтації освіти на ринкові відносини припускає постійну кризу ідентичності як на індивідуальному так і на груповому рівні. Сьогодні людина ототожнює себе із однією професійною групою, а завтра – із іншою. З цієї точки зору сучасна освіта має завдання розвинути у людини гнучкість, здатність працювати у середовищі, що постійно змінюється, а також зменшити ризики, що виникають у ситуаціях вибору. Ризик не випадково вводиться до теорії освіти, адже у суспільстві, що трансформується і яке ставить своїм завданням використовувати потенціал всіх його громадян, підвищується вірогідність помилкових дій з несприятливими наслідками.

Найчастіше відносно конкретної людини страхувальниками на випадок ризиків стають сім'я, соціальне мікросередовище, держава. Індивідуальна відповідальність за ризики означає моральну, правову, адміністративну, іншу відповідальність конкретної людини за вчинок або бездіяльність [7; 6].

За таких умов сьогодні виховання відповідальності за розвиток своїх компетентностей, мотивація до творчості, креативності, саморозвитку стає важливим елементом шкільної освіти, яка намагається диференціюватися. У якості моральної і правової категорії відповідальність припускає інформованість людини і забезпечення її доступу до системи знань та навиків роботи з інформацією, враховуючи схований навчальний плані, який закріплює відтворення тих систем цінностей, знань, навиків, або компетенцій, що обслуговують заказ певної соціальної групи. Чим різноманітніше суспільство, тим більше різних систем цінностей транслюється з допомогою освіти. А це відкриває можливість безконтрольних маніпуляцій з боку різних сил, тому батьки повинні мати інформацію про повний зміст освіти їх дітей [5, с. 62–63]. Дискусії щодо переорієнтації змісту навчання в середній школі на здобуття компетентностей та розвантаження навчальних планів і програм, як свідчить аналітичний огляд освітньої системи України 1990–2014 років, тривають щонайменше останні 10–15 років, але не призводять до конкретних практичних результатів. Навіть у початковій школі, де має бути закладено основи компетентнісного підходу, досі залишаються неузгодженими внутрішні та зовнішні суперечності між вимогами такого підходу й новою редакцією Державного стандарту освіти та навчальними програмами [1, с. 29]. Інші дослідники акцентують: «При руйнуванні стереотипів, зміні парадигми наукового пізнання, та й загалом знання, неможливим є сприйняття світу як єдиної цілісної системи, а функціонування її складників – як чіткої реалізації соціального замовлення.

Це визначає потребу в освітніх альтернативах конвенціональній загальноосвітній школі. Останні кілька десятиріччів позначені становленням освітнього плюралізму і пропагуванням ідеї вільного освітнього вибору» [2, с. 58]. Чи є він справедливим для всіх учнів та їх батьків? Німецьке дослідження свідчить, що «освіта сортирує людей, і характер цього процесу тим суворіше, чим більш рівні шанси вона надає. Тому суспільство повинно стояти на тому, щоб кожен у межах своїх власних можливостей розвивав оптимальну готовність до навантажень, будував свої здібності та навички в системі освіти, а пізніше, у трудовій діяльності був спроможним до найбільш продуктивного внеску... У сучасному індустріальному суспільстві доля мускульної сили падає, тоді як доля інтелекту зростає. Цей процес ставить під загрозу здатність вписатися до ринку праці все більш зростаючої частини людей, недостатньо здібних у розумовому сенсі» [11, с. 171].

Висновки. Передбачене новим проектом «Про освіту» подовження навчання в старшій школі ще на рік (диференціація на профільну школу) і необхідність, або ще тільки можливість, у перспективі відвідувати школу в іншому населеному пункті ще більше стимулюватиме дітей та їх батьків з категорії малозабезпечених сімей робити вибір на користь отримання робочих професій. З'являється ризик неотримання якісної освіти для всіх учнів. Окремі ризики зростають у площині інклюзивної освіти, дистанційних форм навчання, альтернативної освіти. Ці ризики потребують окремих подальших досліджень. Соціальні функції перелічених форм є у допомозі учням з боку держави, школи, громади, батьків у інтелектуальному, фізичному, соціальному, психічному розвитку на індивідуальному рівні. Це необхідно закріплювати і гарантувати законодавчими актами.

Нова освіта, що підкреслює індивідуалізацію і персоналізацію кожного суб'єкта навчально-виховної діяльності, одночасно припускає відчуження, виділення себе, свого я із середовища, із натовпу, із загальної людської маси – ми розуміємо, як непросто відбувається зміна свідомості людей. Тому важливо прагнути вільного вибору індивідуального навчання кожного учня без примусу з боку держави, школи, батьків, свавілля органів місцевого самоврядування на твердій законодавчій основі з врахування європейського та світового досвіду.

Список використаних джерел

1. Георгій Касьянов. Освітня система України 1990–2014. Аналітичний огляд / Благодійний фонд «Інститут розвитку освіти». – К.: ТАКСОН, 2015. – 52 с.
2. Заболотна О. А. Теорія і практика альтернативної шкільної освіти у країнах Європейського Союзу: монографія / О. А. Заболотна. – Умань: ФОП Жовтий, 2013. – 372 с.
3. Каптерев П. Ф. Об общественно-нравственном развитии и воспитании детей // Избранные педагогические сочинения / Под ред. А. М. Арсеньева. – М.: «Педагогика», 1982. – 704 с.
4. Кумбс Ф. Кризис образования в современном мире: системный анализ. – М., 1970. – 264 с.
5. Сагуйченко В. В. Перспективи становлення альтернативної освіти в Україні / В. В. Сагуйченко // Zbiór raportów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktyczne «Realizacja badań i projektów». (30.07.2015 – 31.07.2015). – Warszawa: Wydawca: Sp. Z o.o. «Diamond trading tour», 2015. – 64 st.
6. Сагуйченко В. В. Сим'я і школа: соціальне партнерство / В. В. Сагуйченко // Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka. 29.06.2015 – 30.06.2015. – Gdansk, Polska. – С.99–101.
7. Beck U. Risk Society. Toward a New Modernity / U. Beck. – L.: SAGE, 1992. – 260 p.

8. Dryden G., Vos J. The learning revolution: to change the way the world learns / Gordon Dryden, Jeannette Vos. Stafford, Angleterre: Network Educational Press, 2001. – 544 p.

9. Friedman Thomas L. The World is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century [Text]: монографія / Thomas L. Friedman. – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2005. – 488 p.

10. Hesmondhalgh D. The Cultural Industries. 3rd edition / David Hesmondhalgh. – London: Sage, 2013. – 456 p.

11. Sarrazin T. Deutschland schafft sich ab: wie wir unser Land aufs Spiel setzen. 3. Auflage / Thilo Sarrazin ünchen: Deutsche Verlags-Anstalt, 2014. – 463 s.

References

1. Georgij Kas'janov. Osvitnja systema Ukrai'ny 1990–2014. Analitychnyj ogljad / Blagodijnyj fond «Instytut rozvytku osvity». – K.: TAKSON, 2015. – 52 s.
2. Zabolotna O. A. Teorija i praktyka al'ternatyvnoi' shkil'noi' osvity u kraï'nah Jevropejs'kogo Sojuzu: monografija / O. A. Zabolotna. – Uman': FOP Zhovtyj, 2013. – 372 s.
3. Kapterev P. F. Ob obshhestvenno-nravstvennom razvitii i vospitanii detej // Izbrannye pedagogicheskie sochinenija / Pod red. A. M. Arsen'eva. – M.: «Pedagogika», 1982. – 704 s.
4. Kumbs F. Krizis obrazovanija v sovremennom mire: sistemnyj analiz. – M., 1970. – 264 s.
5. Sagujchenko V. V. Perspektyvy stanovlennja al'ternatyvnoi' osvity v Ukraï'ni / V. V. Sagujchenko // Zbiór raportów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktyczne «Realizacja badań i projektów». (30.07.2015 – 31.07.2015). – Warszawa: Wydawca: Sp. Z o.o. «Diamond trading tour», 2015. – 64 st.
6. Sagujchenko V. V. Sim'ja i shkola: social'ne partnerstvo / V. V. Sagujchenko // Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka. 29.06.2015 – 30.06.2015. – Gdansk, Polska. – S.99–101.
7. Beck U. Risk Society. Toward a New Modernity / U. Beck. – L.: SAGE, 1992. – 260 p.
8. Dryden G., Vos J. The learning revolution: to change the way the world learns / Gordon Dryden, Jeannette Vos. Stafford, Angleterre: Network Educational Press, 2001. – 544 p.
9. Friedman Thomas L. The World is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century [Text]: monografija / Thomas L. Friedman. – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2005. – 488 p.
10. Hesmondhalgh D. The Cultural Industries. 3rd edition / David Hesmondhalgh. – London: Sage, 2013. – 456 p.
11. Sarrazin T. Deutschland schafft sich ab: wie wir unser Land aufs Spiel setzen. 3. Auflage / Thilo Sarrazin ünchen: Deutsche Verlags-Anstalt, 2014. – 463 s.

*Sahuichenko V. V., PhD, docent, doctoral student Department of philosophy Kharkiv National Pedagogical University
G. S. Skovoroda (Ukraine, Kharkiv), valentina.sag@ukr.net*

School education differentiation: social and cultural risks

In the article the problem of differentiation of education in our society that is in crisis. These issues are increasingly the subject of study of diverse professionals: teachers, psychologists, sociologists, economists, experts in public administration, education and culture historians. After all, education is also inherent in the crisis. In this difficult situation, philosophy of education is able to organize dialogue between all participants of the educational process involved with the exit from the crisis situation, given the sociocultural contexts of modern education. First and foremost is the need to focus on social, cultural and gender risks inherent in our education during the differentiation of schooling. Under these conditions, the philosophy of education is trying to justify pedagogical design methodology for successful differentiation of school. The importance of consideration of philosophical reflection in differentiating the school demonstrates the need for scientific substantiation of fundamental changes differentiation rather than temporary measures, because today our national education system is a difficult time differentiating schooling, which is not always combined science, desire, opportunity, enforcement and legal aspects implementation of innovative projects without actually urgent requests of students.

Keywords: philosophy of education, crisis, risk, society, culture, school, differentiation.

*Сагуйченко В. В., кандидат філософських наук, доцент,
докторант кафедри філософії, Харківський національний
педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
(Україна, Харків), valentina.sag@ukr.net*

Диференціація шкільного образования: социальные и культурные риски

Рассмотрены проблемы дифференциации образования в обществе, находящемся в кризисном состоянии. Эти проблемы все чаще становятся предметом исследования разноплановых специалистов: педагогов, психологов, социологов, экономистов, управленцев, историков образования и культуры.

В этой сложной ситуации философия образования может организовать диалог между всеми участниками учебно-воспитательного процесса, которые заинтересованы в выходе из кризиса с учетом социокультурных контекстов современного образования. Предложено в первую очередь остановиться на социальных, культурных и гендерных рисках, что свойственны нашему образованию при проведении дифференциации школьного образования. В этих условиях философия образования делает попытки обосновать методологию педагогического проектирования для успешной дифференциации школы. О важности учета философской рефлексии при дифференциации школы свидетельствует необходимость обоснования коренных изменений дифференциации, а не временных мероприятий, где не всегда объединяются наука, желания, возможности, принуждение и нормативно-правовое обоснование внедрения инновационных проектов без учета, действительно, первоочередных запросов учащихся.

Ключевые слова: философия образования, кризис, риск, общество, культура, школа, дифференциация.

* * *

УДК 141.112:140.8

Шкіль С. О.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(Україна, Київ), lauby@meta.ua

ДИХОТОМІЯ «СХІД–ЗАХІД» У ФОРМУВАННІ РОСІЙСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ

Проаналізовано становлення дихотомії «Схід–Захід» у російській світоглядній парадигмі, зокрема: підпорядкування православної церкви централізованій владі під час царювання Івана IV; образ юродивого, що своїм безумством чинив бунт проти деспотизму культури, яка втілювалась у тиранії монарха; поширена серед мирян та рядового духовенства концепція про захоплення влади в «істинному царстві» антихристом; петровський архетип «вічного учня» з його ув'язненням серед інтелігенції про неосконалість, застарілість і неправильність усього старого, автохтонного. Доведено, що наратив полеміки між прихильниками та критиками реформи актуалізовано присутній не тільки в історіографії, літературі та філософії, але й в сьогоденні.

Ключові слова: дихотомія «Схід–Захід», російський світогляд, світоглядний наратив, візантизм, православ'я, «істинне царство», архетип.

Аналізуючи політичні, суспільні, релігійні та ідеологічні процеси сучасної Росії, важко не констатувати факт зростаючого рівня впливу консервативних наративів на суспільний дискурс. Такі наративи як «традиційні цінності», «національна ідея», «особливий шлях» дедалі частіше використовуються керівниками держави, представниками ЗМІ, ієрархами православної церкви. Використовуючи у своїх промовах подібні кліше, більшість із церковних та світських ораторів частіше за все уникають конкретики, залишаючи широке поле для інтерпретацій феномену «російського традиційного», в якій релігійна складова є однією з основних. Задля кращого розуміння цього суперечливого явища, слід провести певне феноменологічне дослідження та виявити генезу російського релігійного наративу, формування якого стало наслідком історичного та культурного досвіду російського народу. Російське православ'я мало вплив не лише на релігійне життя, а й на літературну та філософську традицію.

Тема розвитку російського світобачення не полишає дослідницькі кола, починаючи з першої половини XIX століття. До цього питання зверталися видатні російські історики, письменники та філософи зазначеного вище періоду. Якісно новий підсумок розвитку російського традиціоналізму та сформованих ним наративів був підведений у працях таких російських філософів, як Микола Бердяєв і Георгій Федотов. Цінність їх праць полягає в сприйнятті російського традиціоналізму через

призму завершення його формування, що відбулося вже у радянські часи. Крім вищезгаданих авторів, у представленій статті використано наукові узагальнення польського дослідника Анджея Валіцького й українського вченого Ігоря Немчинова.

Метою цієї статті є здійснення феноменологічного аналізу виникнення та становлення дихотомії «Схід–Захід» у російському світоглядному наративі й визначення його впливу на сучасну російську культуру, політику й державну ідеологію.

У дослідженні наукової проблеми формування російської релігійної культури варто звернутися до епохи Московії, яка стала моментом історичного зламу у відносинах держави та церкви. Незалежна, як у часи Київської Русі, так і в ординську епоху, православна церква формувала певною мірою альтернативний дискурс до будь-яких форм існуючої влади. І хоча православна церква на Русі не була такою потужною силою як, наприклад, католицька церква на Заході, проте вона відіграла роль своєрідного арбітра у стосунках між народом та князями, а згодом і монголами. З початком царювання Івана IV вона зазнала жорсткого підпорядкування централізованій царській владі. Цікаво, що це підпорядкування напряму відобразилось на народному сприйнятті офіційної релігійності. Г. Федотов зауважує, що період ординської навали став «золотим віком» російської святості, водночас як період Московського царства став епохою певного духовного занепаду [6, с. 281].

Головним героєм тогочасної агіографії стає персонаж, майже зовсім відсутній у західній християнській культурі, – юродивий. Важливо зазначити, що цей архетипний образ прийшов на Русь разом із візантійською культурою. На думку Ю. Романенка та О. Донченко, процес висування архетипу юродивого на передній план свідчить про факт остаточного домінування культури над суб'єктом [3, с. 203]. Важливо зазначити, що в соціокультурній дійсності Московії цей процес був пов'язаний з утвердженням тоталітарного стилю правління перших царів. У тоталітарній державі взірця Московського царства юродивий своїм безумством чинив бунт проти деспотизму культури, що втілювалась у тиранії монарха, та в певній формі знімав соціальну напругу, беручи на себе роль медіатора у відносинах між народом і царем, стаючи своєрідним vox populi. Цікаво, що саме маска юродства, або «мнимого божевілья», стане оригінальною формою захисту багатьох російських інтелектуалів протягом усієї російської історії. Водночас, незвикла до критики державна влада поступово почне сприймати будь-яку критику у власний бік як прояв юродства. Яскравим прикладом такого зверхнього ставлення до обгрунтованої критики може слугувати казус Чадаєва, офіційно проголошеного божевільним за осуд деспотичної політики Миколи I [2, с. 117].

У той же час напруга у сфері відносин між державою та церквою дедалі зростала. Репресії, яких зазнала незалежна Руська церква у часи Івана IV, не змогли зламати внутрішній супротив підкоренню. Цей конфлікт визрів майже сто років і вирвався на поверхню під час сумнозвісних реформ патріарха Никона, головною ціллю яких було подолання обрядових розбіжностей між грецьким і російським православ'ям. Здавалось б, мета вивести російське православ'я на один рівень із візантійськими взірцями була доволі актуальною в